

ژئوپلیتیک ایران و پاکستان

(زمینه‌های همگرایی و واگرایی منطقه‌ای)

حمید رضا محمدی

ابراهیم احمدی

www.ketab.ir

■ سرشناسه: محمدی، حمید رضا، ۱۳۴۴- عنوان و نام پدیدآورنده: ژئوپلیتیک ایران و پاکستان (زمینه‌های همگرایی و واگرایی منطقه‌ای) ■ مشخصات نشر: تهران: انتخاب، ۱۳۹۴. ■ مشخصات ظاهری: ۳۴۰ص.

ISBN: 978-600-7326-54-1

■ وضعیت فهرست‌نویسی: فی‌بای مختصر
■ یادداشت: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است. ■ یادداشت: کتاب‌نامه: ۳۲۵ - ۳۳۹. ■ شناسه افزوده: احمدی، ابراهیم، ۱۳۶۵-



نشر انتخاب
ناشر دانشگاهی و عمومی

ژئوپلیتیک ایران و پاکستان
(زمینه‌های همگرایی و واگرایی منطقه‌ای)
حمیدرضا محمدی - ابراهیم احمدی

| خروارچینی | موسسه مهراد | چاپخانه موسسه مهراد |
| صحافی موسسه مهراد | چاپ اول ۱۳۹۴ | شمارگان ۱۰۰۰ جلد |
| شابک ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۲۶-۵۴-۱ |

حق چاپ محفوظ است

خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهزادی ژاندارمری، شماره ۱۲۶، طبقه چهارم

nashreentekhab.com
nashreentekhab@gmail.com

فهرست

فصل اول: آشنایی با کشور پاکستان.....	۹
بخش اول: چشم انداز کلی کشور پاکستان.....	۱۱
بخش دوم: شناخت تاریخی کشور پاکستان.....	۳۳
بخش سوم: وضعیت اقتصادی پاکستان.....	۳۹
بخش چهارم: شناخت محیط سیاسی پاکستان.....	۶۱
بخش پنجم: عوامل بی ثباتی و ناپایداری سیاسی پاکستان.....	۷۱
بخش ششم: تشکلهای دینی و مذهبی در پاکستان.....	۸۱
فصل دوم: تحلیل روابط (همگرایی و واگرایی) پاکستان و کشورهای ذی نفوذ.....	۹۳
فصل سوم: تحلیل و بررسی مهمترین منابع همگرایی ایران و پاکستان.....	۱۱۹
فصل چهارم: تحلیل و بررسی مهمترین منابع واگرایی ایران و پاکستان.....	۱۶۷
فصل پنجم: تحلیل روابط همگرایی و واگرایی ایران و پاکستان.....	۲۴۱
فصل ششم: فرجام سخن.....	۲۶۹
منابع.....	۳۰۹

به لحاظ قلمروی جغرافیایی؛ پاکستان در جنوب غرب آسیا واقع شده و حکم پل ارتباطی را دارد که جنوب غرب آسیا را به جنوب شرق آسیا متصل می‌سازد. این کشور از شرق با ۲۹۱۲ کیلومتر مرز مشترک با هند، از شمال با ۲۴۳۰ کیلومتر مرز مشترک با افغانستان، از جنوب غرب با داشتن ۹۰۹ کیلومتر مرز مشترک با ایران و از شمال شرق با داشتن ۵۲۳ کیلومتر مرز مشترک با چین محدود می‌شود. شناخت محیط پیرامونی و تحلیل ژئوپولیتیک کشورهای همسایه از مهم‌ترین عواملی است که در راستای برقراری و گسترش روابط دو جانبه باید مد نظر قرار گیرد. جمهوری اسلامی ایران برای این که بتواند بر چالش‌ها و تنگناهای پیرامونی غلبه، و چالش و رقابت‌های ناسازگار ژئوپولیتیکی را به همکاری تبدیل کند، در وحله نخست نیازمند مطالعه دقیق ژئوپولیتیک کشورهای منطقه و شناخت آنها است. مطالعه کشور پاکستان در نوع خود اهمیت بسزایی دارد. پاکستان از بدو استقلال، به لحاظ وضعیت ژئوپولیتیکی و مجاورت با منطقه استراتژیکی همچون خلیج فارس و همسایگی با کشورهای چین، هند، افغانستان و ایران، چه در دوره جنگ سرد و چه پس از آن همواره مورد توجه قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی بوده است. قلمروی امروزی پاکستان میراث به جا مانده از استعمار بریتانیا است که سر انجام در ۱۹۴۷م. استقلال خود را به دست آورد. مشکلات پاکستان از وقتی آغاز شد که «محمد علی جناح» برای همسو کردن نخبگان و بسیج توده‌ها، دو عنصر مذهب و قومیت را به عنوان دو ستون ناسیونالیسم پاکستانی برگزید، لذا این تفکر در برنامه اسلامی سازی ژنرال ضیاء الحق (۱۹۷۷م) به شکل رسمی مورد سوء استفاده قرار گرفت. برنامه به اصطلاح اسلامی سازی وی که تکیه بر برفقه حنفی داشت، منجر به ایجاد احساس تهدید و بسیج جامعه شیعی از یک سو و تأسیس مدارس دینی و پرورش ستیزه گران تندروی مذهبی، از سوی دیگر شد. این کشور از بدو استقلال تا حالا در دو سطح داخلی و خارجی همواره با مشکلات فروانی مواجهه بوده است. سیاست داخلی این کشور از یک طرف به دلیل تنوع قومی، رادیکالیسم اسلامی و وجود گروه‌های مختلف سیاسی، مشکلات عمده اقتصادی، خسارات ناشی از بلایای طبیعی و مشکلات عمده اقتصادی، و از طرف دیگر به دلیل تقسیم قدرت بین سه مقام رئیس جمهور، نخست وزیر، رئیس ستاد ارتش،

حاکمیت لرزان دموکراسی و گاهاً اختلافات و رقابت گروه‌های مختلف همواره در معرض تهدیدات جدی قرار داشته است. به اعتقاد بسیاری از کارشناسان پاکستان بزرگترین خطر برای امنیت جنوب غرب آسیا و صلح بین الملل است. این کشور محرک اصلی اربع‌گري مانند فروپاشی‌ها، خشونت‌ها، اعمال تروریستی و به عنوان یک همسایه بد، مسئول آموزش و تمویل تروریست‌های اسلامی بوده و هست. بنابراین چنین فضایی قطعاً بر محیط پیرامونی همسایگان تأثیر گذاری فراوانی دارد. تحلیل ژئوپلیتیکی روابط ایران و پاکستان در این پژوهش بر سه سطح مؤلفه‌های اثر گذار بر همگرایی دو کشور، مؤلفه‌های اثر گذار بر واگرایی دو کشور (داخلی و بیرونی) و سطح سوم که مستقل از دو سطح اول و دوم است، روابط (همگرایی و واگرایی) دو کشور را بر اساس نوع روابط و سیاست‌های اعمالی همسایگان پاکستان (چین، افغانستان، هند) و مهمترین کشورهای اثر گذار در سیاست خارجی این کشور (ایالات متحده، عربستان سعودی و تا حدودی اسرائیل) مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد. با این مقدمه در تحلیل روابط همگرایی ایران و پاکستان اینگونه به نظر می‌رسد با وجود ریشه‌های فرهنگی و تمدنی مشترک، دو کشور قادرند ضمن به حداقل رساندن عوامل تنش و واگرایی در روابط دوجانبه، با تقویت منابع همگرایی، بر مبنای اشتراکات فرهنگی، جغرافیایی، ژئوپلیتیکی، عضویت در پیمان‌های اقتصادی (اگو و شانگهای)، اهمیت توسعه بنادر دریایی در مفهوم ژئوپلیتیک دسترسی، تعمیق بخش به روابط اقتصادی دوجانبه، تمرکز بر ژئوپلیتیک انرژی و خطوط لوله و برقراری صلح در افغانستان به تعمیق روابط خود بپردازند. بر مبنای ژئوپلیتیک واگرایی نیز این فرض مطرح است که، پاکستان در همسایگی ایران به عناوین متفاوت، همواره موجودیت تهدید را و تنش برای ایران به حساب آمده. در یک دسته بندی ساده، به لحاظ ماهیت ژئوپلیتیکی، آشکار ترین منابع تنش و تهدید روابط ایران و پاکستان در دو سطح از تهدیدات بالقوه و بالفعل قابل ارزیابی‌اند. مهمترین منابع تنش و تهدید روابط دو کشور در اشکال بالفعل، تنش و تهدیدهایی نظیر: تهدیدات دولت محور از ناحیه جامعه پاکستان، شیعه ستیزی در قالب گروه‌های ضد شیعی سپاه صحابه، لشکر جهنگوی، دیوبندی‌ها، طالبان، واگرایی از ناحیه قومیت، تبعات ناشی از ناامنی مرزهای خاکی و حمایت افراطی پاکستان از عربستان سعودی است. اشکال تنش، و تهدیدهایی بالقوه دو کشور در برگیرنده تهدیدات هسته ای، تنش‌های مرزی (مرزهای آبی) نظیر مرز

دریایی گوادِر و حقایق رودخانه‌های مرزی که تا حالا تعیین رژیم نشده اند و همچنین تبعات ناشی از توسعه بندر گوادِر و تأثیرات (اقتصادی، امنیتی، سیاسی، نظامی) آن بر بندر چابهار و بندر عباس می‌باشد. کما اینکه شکلی از رقابت‌های منفی در آسیای مرکزی و خط لوله صلح نیز به نوبت خود می‌تواند بر آینده روابط دو کشور تأثیر گذار باشد. سطح سوم مؤثر بر روابط دو کشور (همگرایی یا واگرایی) در این پژوهش همان طور که گفته شده، بر اساس نوع روابط پاکستان و همسایگان این کشور و همچنین کشورهای اثر گذار در سیاست خارجی و داخلی این کشور مورد تحلیل قرار می‌گیرد. ضمن تحلیل و بررسی مهمترین مؤلفه‌های اثر گذار بر روابط ژئوپلیتیکی (همگرایی و واگرایی) دو کشور، در پایان، تلاش اصلی محقق مبنی بر معرفی منابع اصلی تنش و تهدید حاکم بر روابط ایران و پاکستان می‌باشد. همچنین که راه حل‌ها و پیشنهاداتی، بر اساس یافته‌های پژوهش جهت نیل به همگرایی بیشتر ارائه می‌شود.